

12. Мокрогуз, О. П. Педагогічний дизайн у контексті застосування мультимедійної презентації [Текст] / О. П. Мокрогуз // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Сер.: Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 2. – С. 103–105.
13. Краевский, В. В. Теоретические основы процесса обучения в советской школе [Текст] / В. В. Краевский, И. Я. Лернер, И. К. Журавлев и др.; ред. В. В. Краевский, И. Я. Лернер. – М.: Педагогика, 1989. – 320 с.
14. Подласый, И. П. Педагогика. Новый курс. Кн. 1. Общие основы. Процесс обучения [Текст] / И. П. Подласый. – М.: Гуманит. Узд. центр ВЛАДОС, 1999. – 576 с.
15. Столяренко, Л. Д. Педагогическая психология [Текст] / Л. Д. Столяренко. – Ростов на Дону: Феникс, 2000. – 544 с.
16. Безрукова, В. С. Педагогика. Проективная педагогіка [Текст] / В. С. Безрукова. – Екатеринбург: Издательство «Деловая книга», 1996. – 320 с.
17. eLearning Industry [Electronic resource]. – Available at: <https://elearningindustry.com/instructional-design-models-and-theories>

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук, академік Академії вищої освіти України Корець М. С.
Дата надходження рукопису 17.08.2017*

Яременко-Гасюк Олена Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра іноземних мов, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна, 01601
E-mail: alice_2005@ukr.net

УДК: 378.046.4

DOI: 10.15587/2519-4984.2017.113466

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ СЕРТИФІКАЦІЇ

© Т. О. Афанасьєва, Ю. М. Чемодурова, О. М. Байєр, О. А. Берегова

У статті висвітлені нові підходи до професійного саморозвитку педагогічних працівників, означених в новому Законі «Про освіту» як добровільна сертифікація. Обґрунтовано зміст поняття «готовність педагогічного працівника до професійної сертифікації» та виокремлено необхідні умови формування цієї готовності. Презентовано результати експериментального дослідження психолого-педагогічних особливостей готовності педагогічних працівників Запорізької області до професійної сертифікації

Ключові слова: професійний саморозвиток, сертифікація, професійна компетентність педагога, готовність до професійної сертифікації

1. Вступ

Оновлення змісту освіти взагалі та педагогічної діяльності зокрема, зміни соціально-культурних контекстів у суспільстві висувають нові вимоги до рівня професійного розвитку педагогічного працівника, що, в свою чергу, потребує створення певних умов у системі фахової безперервної освіти. Адже, якість освіти передбачає в першу чергу якісне викладання та високий рівень професійної компетентності педагогічних працівників.

Сьогодні в Україні одним із шляхів підвищення рівня професійної компетентності педагогічних працівників є введення сертифікації фахівців педагогічної сфери. Так, новий Закон «Про освіту», прийнятий 5 вересня 2017 року № 2145-VIII, наряду з атестацією педагогічних працівників розглядає процедуру *сертифікації як «...зовнішнє оцінювання професійних компетентностей педагогічного працівника (у тому числі з педагогіки та психології, практичних вмінь застосування сучасних методів і технологій навчання), що здійснюється шляхом незалежного тестування, самооцінювання та вивчення практичного досвіду роботи»* (стаття 51, п. 1) [1].

Й, хоча сертифікація, яка передбачена законом, здійснюватиметься на добровільних засадах, тим не менш, її успішне проходження надає педаго-

гічному працівнику низку привілеїв, наприклад: зараховується як проходження чергової атестації; надає можливість отримувати доплату до заробітної платні тощо. Крім того, педагогічні працівники, які успішно пройшли сертифікацію мають можливість брати участь у впровадженні та поширенні методики компетентнісного навчання, нових освітніх технологій; можуть залучатися до проведення інституційного аудиту в інших закладах освіти, розробки та акредитації освітніх програм, а також до інших процедур і заходів, пов'язаних із забезпеченням якості та впровадженням інновацій, педагогічних новацій і технологій у системі освіти (стаття 51) [1].

Тобто, сертифікація потребує певного рівня професійного розвитку педагогічних працівників, який передбачає сформовану особистісну готовність до професійного самовдосконалення через здійснення постійної самоосвітньої діяльності, участі у програмах підвищення кваліфікації та будь-яких інших видах і формах професійного зростання [2].

Однак, результати здійсненого нами у 2016–17 роках регіонального опитування педагогічних працівників Запорізької області з питання їх ставлення до нововведень у системі забезпечення якості освіти, зокрема сертифікації педагогічних кадрів, показують, що 85 % педагогів досить критично ставляться до нової

ініціативи Міністерства освіти і науки. При цьому біля 70 % респондентів підтримують ідею оновлення форм і методів атестації педагогічних працівників, але не сприймають термін «сертифікація». Такі дані свідчать про відсутність готовності педагогічних працівників до освітньої реформи, змін у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників взагалі та введення процедури сертифікації зокрема, що обумовлює актуальність даної статті.

2. Аналіз досліджень і публікацій

Готовності педагогічного працівника до сертифікації є достатньо новим феноменом для вітчизняної педагогічної і психологічної наук. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених дослідженню процесу і результату професійного розвитку педагогічного працівника, в системі освіти досі відсутнє цілісне розуміння процедури оцінки ефективності та результативності професійної педагогічної діяльності, що є суттю процесу сертифікації.

Здійснений аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що в науці існують певні тенденції використання терміну «готовність». Його вживають як у широкому діапазоні значень, так і в контексті досить різноманітного спектра психологічних явищ. Так, наприклад, в науковій літературі досить широко представлені дослідження проблеми готовності особистості (дорослої людини, дитини, старшокласника та ін.) до:

1) окремих дій, діяльності взагалі, праці, вибору професії, професійного самовизначення, професійної діяльності, «зустрічі» з новою ситуацією професійного становлення тощо [3];

2) певного виду діяльності (політичної, педагогічної, комунікативної тощо) [4];

3) нових умов спілкування й функціонуванню в групах / колективах (зокрема, до здійснення морального виховання, сприйняття зовнішніх оцінок, протистояння аморальним проявам, до ризику тощо) [5].

Але серед різноманіття цих досліджень відсутні такі, що безпосередньо вивчають готовність педагогічного працівника до професійного саморозвитку і професійної сертифікації.

В психолого-педагогічній літературі існує також різне розуміння змісту поняття «готовність». Так, одні дослідники визначають готовність як певну здібність [3, 5], або якість особистості (К. Платонов) [6]. Інші вчені трактують готовність як:

а) тимчасовий, ситуативний стан [7];

б) ставлення особистості до певних об'єктів навколишньої дійсності [8];

в) синтез властивостей особистості;

г) особливий психічний стан, що характеризує переконання, погляди, відносини, мотиви, почуття [4].

Однак, на думку більшості дослідників, психологічна готовність являє собою «концентрацію або миттєву мобілізацію сил особистості, спрямованих у потрібний момент на здійснення певних дій, стан діяти певним чином і в певному напрямку [9]. Саме розуміння готовності як психічного стану особистості, дає можливість охарактеризувати здатність педагогічного працівника до вирішення певних практичних і теоретичних завдання професійної діяльності.

Дане положення представляє для нас особливий інтерес, тому що такий психічний стан при багаторазовому повторенні стає стійким і впливає на розвиток професійних якостей педагогічного працівника. Тобто, формується тривала готовність, яка дозволяє досягти стабільних результатів у професійній діяльності.

3. Мета дослідження

Мета дослідження – дослідити психолого-педагогічні особливості формування готовності педагогічних працівників до професійної сертифікації.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

1) розкрити дефініцію «готовність педагогічного працівника до професійної сертифікації»;

2) проаналізувати рівень готовності педагогічного працівника до професійної сертифікації;

3) визначити необхідні умови формування готовності педагогів до професійного саморозвитку.

4. Дослідження психолого-педагогічних особливостей формування готовності педагогічних працівників до професійної сертифікації

Необхідність в сертифікації педагогічних працівників є нагальною потребою сучасності. Це пов'язано з необхідністю підвищення рівня якості викладання навчальних предметів в школах та створення умов для розвитку конкурентоздатності педагогічних працівників. Так, на думку Л. М. Гриневич, міністра освіти і науки України, сертифікація повинна стати певним двигуном реформ в освітній галузі.

Передбачається, що процедура сертифікації виконуватиме не тільки контролюючу, але й навчальну і розвивальну функції. Тому процес підготовки педагогічних працівників до професійної сертифікації пов'язаний як з оволодінням предметним змістом процесу навчання, так і з діяльністю, яка спрямована на безперервний професійний розвиток і саморозвиток фахівця.

Наукові дослідження професіогенезу особистості взагалі та педагогічного працівника зокрема, дозволяють нам визначити, що головним показником професійного розвитку педагога в системі неперервної освіти є готовність до саморозвитку (на неформальному рівні) та сертифікації (на формальному рівні). Саме гармонійне поєднання цих двох рівнів готовності (до професійного саморозвитку та професійної сертифікації) буде забезпечувати ефективне виконання педагогом його професійних функцій, адаптованість до нових умов праці, можливості використання у професійній діяльності інноваційних методів тощо.

Однак, на практиці ми сьогодні спостерігаємо іншу тенденцію.

Так, за результатами нашого дослідження серед педагогів Запорізького регіону, свою активну позицію до власного професійного саморозвитку виказали 62 % педагогічних працівників – саме стільки фахівців відповіли, що вони систематично (тобто кожен місяць) займаються самоосвітою, опрацьовують професійну літературу, відвідують семінари, тренінги, тематичні курси тощо. Ще третина респондентів (31 %) приділяє увагу професійному саморозвитку з періодичністю декілька

разів на рік. Тобто, на неформальному рівні готовність до професійного розвитку є досить високою.

Щодо формальної готовності, то тільки 15 % опитаних педагогічних працівників вважають, що введення сертифікації, як альтернативної форми традиційної атестації, є позитивним явищем і повинно бути обов'язковою для всіх педагогів. Більше половини респондентів (60 %) виступає за можливість вибору форми власної атестації. Таке ставлення пов'язане, перш за все, з розмитим уявленням педагогів про сутність, процедуру і критерії проходження професійної сертифікації.

Серед основних бар'єрів та перешкод, які виникають на шляху професійного саморозвитку, педагоги називають зовнішні (організаційні) чинники професійної діяльності, що пов'язані з браком часу (56 % виборів) та великим навчальним навантаженням (38 %), та особистісні чинники, які обумовлені емоційною перевтомою (33 %) та невмотивованістю до саморозвитку (34 %).

Отже, для подальшого дослідження готовності педагогічного працівника до професійної сертифікації визначимо два основних підходи до розуміння змісту поняття «готовність»: функціональний та особистісний.

У функціональному підході під готовністю розуміється певний функціональний етап, психологічна та соціальна установка, що характеризують поведінку особистості.

Тоді, готовність до сертифікації ми будемо розуміти як суб'єктивний стан особистості, що дозволяє усвідомити себе здатним й підготовленим до сертифікації. Готовність до сертифікації є результатом професійного саморозвитку та психічної підготовки [2] і буде визначатися системою професійних знань, умінь та навичок педагогічного працівника, що є визначальною умовою його успішної професійної адаптації, професійного самовдосконалення та безперервності підвищення кваліфікації.

Тобто, зміст готовності педагогічного працівника до сертифікації в межах функціонального підходу визначається структурою та вимогами професійної діяльності.

Така функціональна готовність педагогічного працівника до сертифікації, на наш погляд, забезпечується володінням фахівцем на когнітивному (знання та розуміння) та операційно-діяльнісному рівнях (вміння реалізовувати в практичній діяльності) низькою компетентностей: предметно-педагогічною, управлінсько-організаційною, психологічною, метакогнітивною.

Предметно-педагогічна компетентність являє собою не тільки сукупність спеціальних (предметних) знань, умінь та навичок, а й потребує наявності досвіду їх ефективного застосування в педагогічній діяльності.

Управлінсько-організаційна компетентність педагога передбачає його здатність до самовизначення у просторі професійної діяльності; вміння ставити ситуативну мету, вибирати адекватні засоби її досягнення; самостійно приймати рішення; організувати навчально-пізнавальну діяльність учнів; рефлексувати власну діяльність і організувати рефлексію діяльності всіх учасників освітнього процесу, тощо.

Психологічна компетентність педагога включає не тільки знання з психології, але й вміння інтегрувати ці знання для вирішення практичних завдань навчання і виховання, що забезпечує високий рівень професійного самопізнання [6].

Метакогнітивна компетентність педагогічного працівника характеризується його метакогнітивною обізнаністю (уявлення про власні інтелектуальні ресурси), активністю (спрямованістю когнітивної діяльності) та усвідомленістю (регуляцією когнітивної активності).

В свою чергу, з позиції особистісного підходу, готовність є єдністю особистісно-значущих професійних властивостей, що відрізняються своєю роллю в регуляції професійної діяльності та життєдіяльності в цілому [10]. При цьому, інтегруючи роль виконують особистісні якості, які визначають спрямованість до певної діяльності [3, 11]. Серед таких безпосередньо значущими для професійної діяльності педагогічного працівника є процесуальні якості.

Відтак, з нашої точки зору, основу функціональної готовності педагогічного працівника до сертифікації складає його особистісна готовність, а саме: рівень розвитку професійно важливих якостей і спрямованість мотиваційно-ціннісної сфери особистості.

Так, на думку самих педагогів, у ефективній реалізації їх професійних функцій найбільш затребуваними (а значить, професійно важливими) особистісними якостями є: здатність до професійної самоорганізації, саморегуляції, самовираження та самоствердження (57 % виборів); гнучкість мислення (56 % виборів); стресостійкість (51 % виборів). При цьому, основними мотиваторами свого професійного розвитку педагоги називають: власну зацікавленість професійною діяльністю (60 %) та внутрішнє переконання в необхідності професійного розвитку (48 %). Матеріальне стимулювання є головним мотивом професійного розвитку для 45 % респондентів.

Тобто, в процесі підготовки до професійної сертифікації особливої уваги та спеціально організованої психолого-педагогічної підтримки потребує як розвиток названих особистісних якостей, так і стимулювання внутрішньої потреби в професійному розвитку і саморозвитку.

5. Результати дослідження

Інтегрування двох зазначених вище підходів дозволяє нам поєднати діяльнісний та особистісний компоненти у визначенні готовності до професійної сертифікації. Тобто, умовами формування стійкої, тривалої готовності до сертифікації виступає наявність особистісної і функціональної готовності педагогічного працівника до професійного саморозвитку.

Виходячи з цього, готовність педагогічного працівника до сертифікації, ми визначасмо як складне інтегративне утворення, яке містить взаємопов'язані компоненти (мотиваційно-ціннісний, особистісний, когнітивний тощо).

На особистісному рівні особливе значення для формування готовності до професійної сертифікації набуває розвиток професійно важливих якостей педагогічного працівника, його вмотивованість на професійний розвиток і саморозвиток, гуманістичний зміст ціннісних орієнтацій.

На функціональному рівні формування готовності до професійної сертифікації тісно пов'язане з розвитком професійної компетентності педагога. Професійна компетентність передбачає повний спектр відповідності педагогічного працівника вимогам професійної педагогічної діяльності на особистісному і діяльнісному рівнях, при цьому набір певних компетенцій (предметної, управлінсько-організаційної, психологічної та метокогнітивної) є її складовими. Формування професійної компетентності педагога залежить не тільки від засвоєння ним діяльніснорольових компонентів (знань, практичних навичок, норм і правил), а й від зміни уявлень про себе, свої здібності і слабкості, інтенсивного саморозвитку в професії.

6. Висновки

1. Готовність педагогічного працівника до професійної сертифікації має інтегративний харак-

тер, що виявляється в упорядкуванні внутрішніх структур, гармонійності основних компонентів професійної компетентності, а також у стійкості, стабільності й послідовності їх функціонування.

2. Готовність вчителя до професійної сертифікації визначається системою його професійних знань, умінь і навичок (що є визначальною умовою його успішної професійної адаптації, професійного самовдосконалення), а також рівнем розвитку професійно важливих якостей і спрямованістю мотиваційно-ціннісної сфери педагогічного працівника.

3. Формування готовності педагогічного працівника до професійної сертифікації вимагає створення умов, які забезпечать не тільки опанування фахівцем нормативних професійних знань та вмінь, а й розвиток професійно значущих якостей. Це можливо завдяки впровадженню у процес неперервної освіти технології психолого-педагогічного супроводу професійного розвитку педагогічного працівника.

Література

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Дзямко, С. С. Атестація педагогічних кадрів як механізм управління якістю освіти [Текст] / С. С. Дзямко // Управління школою. – 2003. – № 10. – С. 27–31.
3. Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии [Текст] / С. Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер Ком, 1998. – 688 с.
4. Дьяченко, М. И. Психологические проблемы готовности к действительности [Текст] / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск: Белорусский государственный университет им В. И. Ленина, 1976. – 176 с.
5. Ананьев, Б. Г. О проблемах современного человекознания [Текст] / Б. Г. Ананьев. – М.: Наука, 1977. – 380 с.
6. Платонов, К. К. О системе психологии [Текст] / К. К. Платонов. – М.: Мысль, 1972. – 216 с.
7. Корнилова, Т. В. Экспериментальная психология: теория и методы [Текст] / Т. В. Корнилова. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 208 с.
8. Борисова, Е. М. Психологическая диагностика [Текст]: учеб. пос. / Е. М. Борисова, К. М. Гуревич. – М.: УРАО, 1997. – 210 с.
9. Словарь практического психолога [Текст]. – Минск: Харвест, 2001. – 800 с.
10. Гура, О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект [Текст]: монографія / О. І. Гура. – Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2006. – 332 с.
11. Бранский, В. П. Социальная синергетика и акмеология [Текст] / В. П. Бранский, С. Д. Пожарский. – СПб.: Политехника, 2002. – 476 с.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук Приходько В. М.
Дата надходження рукопису 29.08.2017*

Афанасьєва Тетяна Олександрівна, кандидат психологічних наук, доцент, кафедра менеджменту освіти та психології, головний науковий співробітник, науково-дослідна лабораторія, Лабораторія «Психолого-педагогічний супровід професійного розвитку педагогічних працівників у системі неперервної освіти», КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР, вул. Незалежної України, 57-А, м. Запоріжжя, Україна, 68035
E-mail: afanasievata@ukr.net

Чемодурова Юлія Миколаївна, старший викладач, кафедра менеджменту освіти та психології, науковий співробітник, науково-дослідна лабораторія, Лабораторія «Психолого-педагогічний супровід професійного розвитку педагогічних працівників у системі неперервної освіти», КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР, вул. Незалежної України, 57-А, м. Запоріжжя, Україна, 68035
E-mail: uliniuk@ukr.net

Байєр Ольга Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент, кафедра дошкільної освіти, головний науковий співробітник, науково-дослідна лабораторія, Лабораторія «Психолого-педагогічний супровід професійного розвитку педагогічних працівників у системі неперервної освіти», КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР, вул. Незалежної України, 57-А, м. Запоріжжя, Україна, 68035
E-mail: ob_@ukr.net

Берегова Ольга Андріївна, кандидат філологічних наук, доцент, кафедра філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін, завідувач лабораторії, науково-дослідна лабораторія, Лабораторія «Психолого-педагогічний супровід професійного розвитку педагогічних працівників у системі неперервної освіти», КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР, вул. Незалежної України, 57-А, м. Запоріжжя, Україна, 68035
E-mail: englspt@gmail.com